

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

**на тему: «Особливості формування та використання фінансових ресурсів
університету на прикладі Карпатського національного університету імені
Василя Стефаника»**

Виконала: студентка 4 курсу, групи ФБС-41

Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа,
фондовий ринок та страхування»

Коваль І.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Григорів О. О. к.е.н., доцент кафедри
фінансів

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали, місце роботи, посада)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	6
1.1. Економічна сутність та склад фінансових ресурсів закладу освіти.....	6
1.2. Джерела формування фінансових ресурсів університету.....	8
1.3. Нормативно-правове регулювання фінансування та використання фінансових ресурсів ЗВО в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА.....	20
2.1. Загальна характеристика університету як суб'єкта фінансово-господарської діяльності.....	20
2.2. Особливості та аналіз використання фінансових ресурсів ЗВО у сучасних умовах.....	23
2.3. Аналіз формування доходів університету.....	37
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ УНІВЕРСИТЕТУ.....	41
3.1. Проблеми, що впливають на фінансове забезпечення університету.....	41
3.2. Шляхи удосконалення формування фінансових ресурсів університету.....	46
3.3. Удосконалення механізмів управління видатками для ефективного використання фінансових ресурсів університету.....	49
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження особливостей формування та використання фінансових ресурсів університетів зумовлена глибокими трансформаційними процесами у системі вищої освіти України, що відбуваються під впливом економічних, соціальних, демографічних та воєнно-політичних чинників. Сучасні заклади вищої освіти функціонують в умовах обмеженості бюджетного фінансування, зростання витрат на забезпечення освітнього процесу, необхідності цифровізації та модернізації інфраструктури, що вимагає перегляду підходів до фінансового управління та пошуку більш ефективних моделей формування і використання ресурсів.

Особливої ваги набуває питання ефективного розподілу фінансових ресурсів, оскільки саме від нього залежить стабільність функціонування університету, якість освітніх послуг та розвиток науково-дослідної діяльності. У сучасних умовах державне фінансування виконує базову функцію забезпечення мінімально необхідного рівня діяльності закладів вищої освіти, однак воно часто є недостатнім для повного покриття потреб університетів. Це зумовлює необхідність активізації власних надходжень та диверсифікації джерел фінансування, зокрема через грантові програми, міжнародне співробітництво, партнерство з бізнесом та розвиток комерціалізації наукових результатів.

Додатково актуальність теми посилюється необхідністю впровадження результативних підходів до фінансування, за яких обсяг ресурсів частково залежить від ефективності діяльності закладу освіти. Така модель стимулює університети підвищувати якість освіти, розширювати наукову активність, покращувати показники працевлаштування випускників та розвивати міжнародну співпрацю. Водночас вона вимагає високого рівня фінансового менеджменту та прозорості використання коштів.

Окремо слід зазначити, що в умовах економічної нестабільності та воєнного стану університети стикаються з додатковими викликами, які пов'язані зі скороченням фінансових ресурсів, зміною контингенту студентів,

збільшенням витрат на безпеку та відновлення інфраструктури. Це ще більше підсилює необхідність удосконалення механізмів фінансового планування, контролю та оптимізації витрат.

Метою дипломної роботи є дослідження особливостей формування та використання фінансових ресурсів ЗВО та Карпатського національного університету імені Василя Стефаника зокрема.

Об'єктом дослідження є процеси формування та використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти України та Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти, а також механізми формування, розподілу й ефективного використання фінансових ресурсів ЗВО та Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, включаючи джерела їх надходження, структуру видатків та систему фінансового управління.

Методи дослідження. У дипломній роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Зокрема, використано прийоми групування, порівняння та узагальнення показників, що дозволило виявити основні тенденції та закономірності у досліджуваній сфері. Також застосовувалися методи індукції та дедукції, а також узагальнення теоретичних положень для систематизації наукових підходів до проблеми. Для наочного подання та інтерпретації отриманих результатів використовувалися статистичний і графічний методи. Крім того, абстрактно-логічний метод дав змогу обґрунтувати можливі напрями подальшого розвитку фінансового забезпечення закладів вищої освіти.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячені питанням формування та використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти, а також чинні законодавчі та нормативно-правові акти України, що регулюють діяльність університетів у фінансово-економічній сфері.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел. Розміщена на 62 сторінках, містить 6 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел складає 23 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Економічна сутність та склад фінансових ресурсів закладу освіти

Фінансові ресурси закладу освіти являють собою сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні установи та формуються для забезпечення виконання нею своїх статутних, освітніх, наукових і соціальних функцій. Економічна сутність цих ресурсів полягає в тому, що вони є матеріальною основою діяльності закладу освіти, визначають обсяг та якість надання освітніх послуг, можливості розвитку матеріально-технічної бази, стимулювання педагогічного персоналу та реалізації інноваційних освітніх програм.

Фінансові ресурси відіграють ключову роль у забезпеченні стабільної та ефективної діяльності будь-якої організації, особливо в освітній сфері. Вони виступають матеріальною основою, без якої неможливе ні повсякденне функціонування, ні стратегічний розвиток.

Передусім фінансові ресурси спрямовуються на покриття поточних витрат. До них належать виплати заробітної плати працівникам, що забезпечує мотивацію персоналу та безперервність освітнього процесу. Також важливою складовою є оплата комунальних послуг, без яких неможливе належне функціонування установи. Окрім цього, до поточних витрат входять витрати на придбання навчальних матеріалів, канцелярії, обслуговування обладнання та інші операційні потреби.

Водночас фінансові ресурси забезпечують розвиток організації. Це включає модернізацію матеріально-технічної бази — оновлення обладнання, ремонт приміщень, впровадження сучасних технологій у навчальний процес. Інвестиції можуть спрямовуватися також у нові освітні програми, підвищення

кваліфікації педагогічного персоналу, впровадження інноваційних методик навчання та участь у грантових чи міжнародних проєктах.

Фінансові ресурси виконують низку ключових функцій, таких як: забезпечувальна, розподільча, контрольна та стимулююча. (рис.1.1)

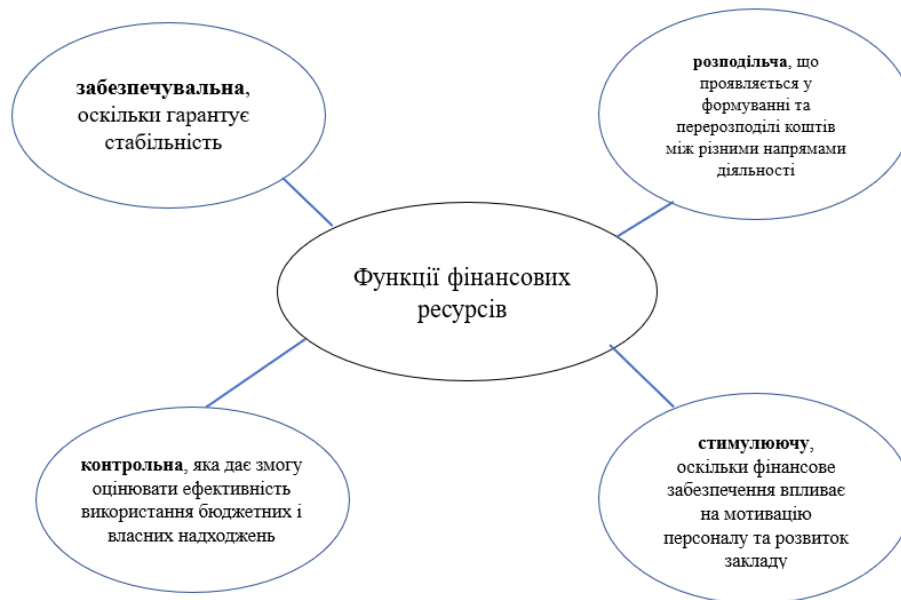

Рис.1.1. Функції фінансових ресурсів

Джерело: власна розробка

Фінансові ресурси закладів освіти складаються з власних коштів, що включають прибуток, амортизацію, внески(рис.1.2) та залучених коштів: кредити, цільові надходження, дотації, субвенції, кредиторська заборгованість.(рис.1.3)

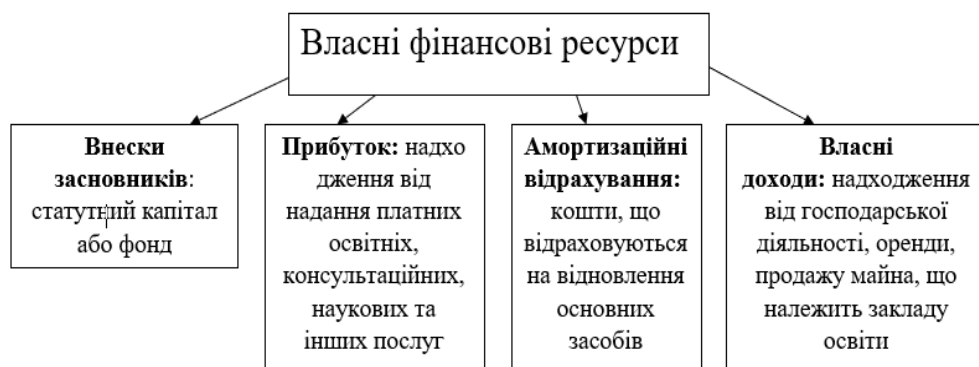

Рис. 1.2. Власні фінансові ресурси

Джерело: власна розробка

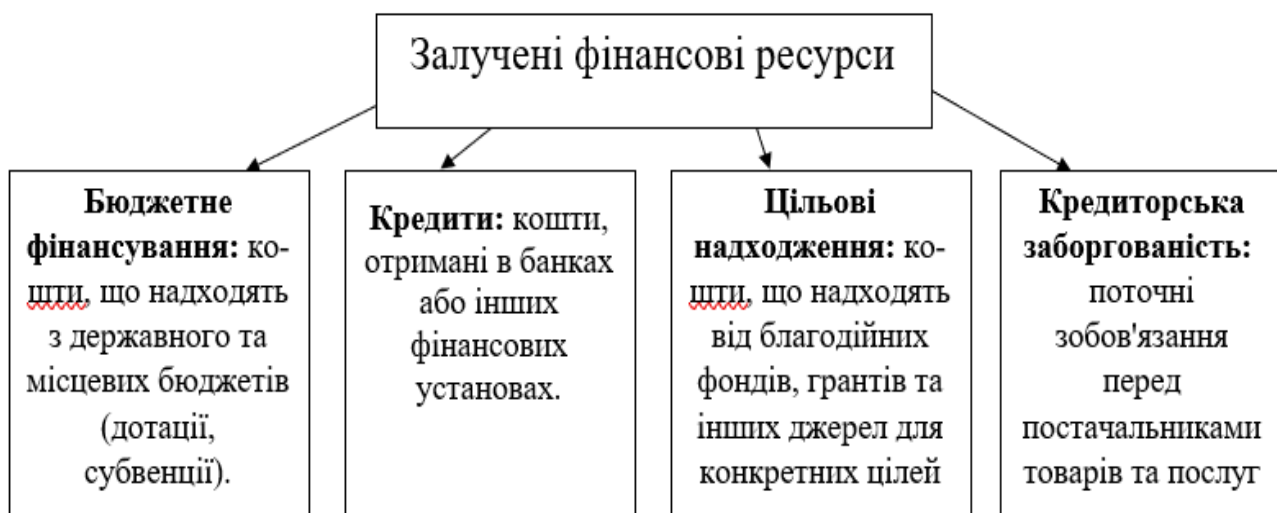

Рис.1.3. Залучені фінансові ресурси

Джерело: власна розробка

Фінансові ресурси закладу освіти є багатокомпонентною системою, яка забезпечує стабільність функціонування та стратегічний розвиток установи. Ефективне управління їх складом і структурою є визначальним чинником підвищення якості освітніх послуг та фінансової стійкості закладу.

1.2. Джерела формування фінансових ресурсів університету

Фінансові ресурси закладів освіти формуються за допомогою бюджетних коштів з державного та місцевих бюджетів та власних коштів, отриманих від надання платних послуг, благодійних внесків, грантів, орендної плати. Ці кошти використовуються для покриття видатків для забезпечення освітнього процесу, утримання закладу та на його розвиток.

Основним джерелом фінансування освіти в Україні, що забезпечує базову діяльність закладів вищої освіти є надходження з державного та місцевих бюджетів.

Заклади освіти наділені правом самостійно розпоряджатися фінансовими ресурсами в межах, визначених чинним законодавством. Їхня фінансова діяльність здійснюється відповідно до кошторису, який формується на календарний рік і затверджується у встановленому порядку.[7]

Суттєвим чинником розвитку закладу вищої освіти є формування ефективної системи доходів, що безпосередньо впливає на його фінансову стійкість і забезпечує стабільне функціонування та подальший розвиток. У сучасних умовах економіки України структура доходів університетів зазнає помітних трансформацій: відбувається поступовий відхід від повного бюджетного фінансування із одночасним зростанням частки власних надходжень. Соціально-економічні зміни у сфері вищої освіти актуалізують потребу в поглибленому дослідженні питань фінансового забезпечення діяльності закладів, а також у розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів бюджетного фінансування та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів освітніх установ.[7]

Згідно статті 71 Закону України «Про вищу освіту» «фінансування державних закладів вищої освіти здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень. Розміри бюджетних призначень на підготовку фахівців з вищою освітою, а також на підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів встановлюються у Державному бюджеті України на відповідний рік.»[2]

В Україні фінансування вищої освіти відбувається за допомогою врахування суспільних та індивідуальних потреб. Забезпечення суспільних потреб через державне замовлення здійснюється через виділення відповідних державних асигнувань. Фінансове забезпечення державних закладів освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, ресурсів галузей національної економіки, державних підприємств і організацій, а також інших додаткових джерел фінансування. Забезпечення індивідуальних потреб здійснюється за рахунок платного навчання з використанням різноманітних джерел.[7]

Кошти загального фонду бюджету є основним джерелом фінансування діяльності закладів вищої освіти, вони спрямовуються на підготовку фахівців відповідно до державного замовлення, а також на виконання науково-дослідних робіт. Водночас слід зазначити, що фінансове забезпечення таких закладів з боку держави здійснюється із застосуванням кошторисного методу фінансування.[7]

Спеціальний фонд включає надходження бюджету, що мають цільове призначення, та їх розподіл відповідно до повної економічної класифікації видатків для фінансування визначених законодавством витрат, а також для здійснення пріоритетних заходів, необхідних для виконання установою покладених на неї функцій.[20]

О. Фальченко та В. Чумак зазначають, що кошторис бюджетної установи є основним плановим фінансовим документом, який на бюджетний період визначає повноваження щодо отримання доходів і розподілу бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів з метою забезпечення виконання установою своїх функцій і досягнення результатів, встановлених відповідно до бюджетних призначень.[22]

Відповідно до статті 13 Бюджетного кодексу України кошторис закладу вищої освіти складається із загального та спеціального фондів: «Складовими частинами загального фонду бюджету є: всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету, всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету, кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету, фінансування загального фонду бюджету. Складовими частинами спеціального фонду бюджету є: доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування, видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ), кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з

бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету, фінансування спеціального фонду бюджету. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету. При цьому надходження бюджетних установ у вигляді майна (активів) в натуральній формі, отримане від інших бюджетних установ, які відповідно до законодавства виконують функції з управління об'єктами державної (комунальної) власності, у межах відповідного бюджету, не є власними надходженнями таких бюджетних установ.»[1]

Кошторисне планування є одним із методів бюджетного планування, що базується на методі прямого розрахунку та передбачає детальне планування кожного складника доходів і видатків кошторису.[21]

Одним з важливих джерел фінансування діяльності закладів вищої освіти є кошти, що виділяються з місцевих бюджетів. Але варто зазначити, що єдиного правила щодо виділення певних часток з місцевого бюджету на фінансування вищої освіти з власних доходів немає. Це свідчить про те, що міста, намагаючись компенсувати недостатню державну підтримку освіти, змушені обмежувати видатки на комунальні послуги та скорочувати інвестиційні програми. Водночас органи місцевого самоврядування функціонують у різних умовах і мають нерівні можливості щодо фінансового забезпечення сфери вищої освіти.[7]

Учені вважають, що такі чинники, як темп економічного розвитку, наявність бюджетних ресурсів при хорошій державній політиці щодо сфери освіти, форма власності закладу вищої освіти та ефективність керівництва ним впливають на співвідношення між бюджетним і небюджетним фінансуванням. Варто зазначити, що зміни, які відбуваються в системі освіти є неможливими без належного рівня фінансування, і саме бюджет – це домінуюче джерело фінансування діяльності та розвитку державних закладів вищої освіти.[7]

1.3. Нормативно-правове регулювання фінансування та використання фінансових ресурсів ЗВО в Україні

Важливим елементом освітньої галузі в її розвитку, функціонуванні та реформуванні є законодавче та нормативно-правове забезпечення. Ключовим пріоритетом державної освітньої політики є забезпечення високого рівня якості освітніх послуг у закладах вищої освіти відповідно до встановлених соціальних норм і державних стандартів. Освіта виступає важливим соціальним інститутом, який, сприяючи ідентифікації особистостей і соціальних груп, одночасно підтримує культурно-національне різноманіття та забезпечує єдність і стабільність суспільства. Рівень якості освітніх послуг визначається системою критеріїв, що мають задовольняти потреби як окремих громадян, так і суспільства та держави в цілому.[23]

Якість надання освітніх послуг у закладах вищої освіти формується під впливом низки взаємопов'язаних складових, кожна з яких відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного освітнього процесу. До основних із них належать кадрове забезпечення, навчально-методична робота та контроль навчального процесу, організація наукової діяльності, матеріально-технічне забезпечення, академічна мобільність і працевлаштування випускників.

Першочергове значення має кадрове забезпечення, яке визначає рівень професійної підготовки здобувачів освіти. Саме викладач є носієм знань, досвіду та професійних компетентностей, які він передає студентам. Від його кваліфікації, педагогічної майстерності та практичного досвіду залежить глибина засвоєння навчального матеріалу і здатність студентів застосовувати знання у реальному житті. Водночас у цій сфері існує низка проблем, зокрема нестача молодих фахівців, старіння кадрового складу, відтік кадрів за кордон та у бізнес-сектор, а також формальний підхід до підвищення кваліфікації.

Не менш важливою складовою є навчально-методична робота та система контролю за навчальним процесом, які визначають зміст, структуру та організацію навчання. Вони забезпечують системність і послідовність засвоєння

знань, а також дозволяють оцінити рівень підготовки студентів. Якісна методична база сприяє формуванню сучасних компетентностей і відповідає потребам ринку праці. Проте на практиці часто спостерігається використання застарілих навчальних програм, формальний характер оцінювання, недостатнє впровадження інноваційних технологій навчання та переважання теоретичної підготовки над практичною.

Організація наукової діяльності є ще одним важливим елементом, який забезпечує розвиток вищої освіти та її відповідність сучасним викликам. Наукова робота сприяє формуванню аналітичного мислення, розвитку дослідницьких навичок і впровадженню новітніх знань у навчальний процес. Водночас ця сфера стикається з такими проблемами, як недостатнє фінансування, формалізація наукових досліджень, обмежений доступ до міжнародних ресурсів та низька мотивація студентів до участі у науковій діяльності.

Важливу роль у забезпеченні якості освіти відіграє матеріально-технічне забезпечення, яке створює необхідні умови для навчання та практичної підготовки. Сучасні лабораторії, технічне обладнання та доступ до цифрових ресурсів дозволяють студентам отримувати не лише теоретичні знання, а й практичні навички. Однак у багатьох закладах вищої освіти спостерігається застарілість матеріальної бази, недостатнє фінансування її оновлення, а також нерівномірність забезпечення між різними установами.

Академічна мобільність є важливим чинником інтеграції у міжнародний освітній простір. Вона сприяє обміну досвідом, підвищенню якості освіти та розвитку міжкультурних компетентностей студентів і викладачів. Завдяки участі у міжнародних програмах учасники освітнього процесу отримують доступ до нових знань і підходів. Проте її розвиток стримується такими проблемами, як мовний бар'єр, недостатнє фінансування, складність визнання результатів навчання за кордоном та обмежена кількість міжнародних партнерств.

Завершальною, але не менш важливою складовою є працевлаштування випускників, яке виступає ключовим показником ефективності діяльності закладу вищої освіти. Воно демонструє, наскільки отримані знання та навички

відповідають вимогам сучасного ринку праці. Високий рівень працевлаштування підвищує репутацію закладу та його привабливість для абітурієнтів. Водночас існує проблема невідповідності між підготовкою фахівців і потребами роботодавців, недостатній рівень практичної підготовки, слабка взаємодія з бізнесом та трудова міграція молодих спеціалістів.

За допомогою законодавчої та нормативно-правової бази освітньої галузі здійснюється регулювання правових, фінансових та організаційних засад сфери вищої освіти. Завдяки сукупності всіх правових норм держава має змогу встановити правовий контроль суспільних взаємовідносин в сфері освіти.[8]

Законодавчим та нормативно-правовим забезпеченням освітньої діяльності закладів вищої освіти виступають: Конституція України, Закони України («Про освіту», «Про вищу освіту», Кодекс законів про працю України), підзаконні акти органів виконавчої влади (укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази та підзаконні нормативні акти Міністерства освіти і науки, Міністерства культури та інформаційної політики), міжнародні документи (декларації, угоди, меморандуми), внутрішні нормативні документи закладу вищої освіти (статут ЗВО, Положення про організацію освітнього процесу, Положення про дистанційну форму навчання, Положення про студентське самоврядування, Положення про апеляцію результатів підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти та ін.).[8]

В Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р, є вказана актуальна проблема щодо недостатнього фінансування вищої освіти в Україні, що негативно впливає на її розвиток, функціонування та якість. У документі зазначено, що «зниження якості освітньої складової закладів вищої освіти пов'язана з пріоритетністю підписання контрактів зі здобувачами, тобто кількість переважає якість підготовлених та вмотивованих здобувачів».[17]

Очевидною є необхідність розширення обсягів державного замовлення у сфері вищої освіти, що дозволить забезпечити рівний доступ до навчання для

більшої кількості вступників. Водночас ключовими критеріями відбору мають залишатися академічні досягнення, інтелектуальний потенціал і мотивація абітурієнтів, а не їхній матеріальний стан чи фінансові можливості родини. Такий підхід сприятиме підвищенню якості людського капіталу та формуванню конкурентоспроможного освітнього середовища.[8]

Реалізація зазначених пріоритетів потребує комплексного вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема в частині бюджетної політики у сфері вищої освіти. Наявна практика фінансування за залишковим принципом негативно впливає на розвиток галузі: вона зумовлює скорочення мережі закладів вищої освіти, зниження престижу науково-педагогічної діяльності, а також стимулює відтік кваліфікованих кадрів за кордон.[8]

Ситуація ускладнюється в умовах воєнного стану, який суттєво трансформує функціонування освітньої системи. Серед ключових викликів — руйнування освітньої інфраструктури, включаючи навчальні корпуси, лабораторії та бази практичної підготовки, втрата матеріально-технічного забезпечення, а також вимушена міграція студентів і науково-педагогічних працівників у пошуках безпеки. Окрім цього, спостерігається зниження можливостей формування державного замовлення та економічна нерентабельність окремих спеціальностей, що додатково ускладнює стабільне функціонування закладів вищої освіти.[8]

У таких умовах особливої актуальності набуває пошук ефективних механізмів фінансової підтримки галузі, модернізація підходів до розподілу бюджетних ресурсів, а також впровадження інструментів стимулювання розвитку пріоритетних освітніх і наукових напрямів. Це дозволить не лише зберегти освітній потенціал країни, а й забезпечити його відновлення та подальший розвиток у післявоєнний період.[8]

Закон України «Про вищу освіту», стаття 32 регламентує, що «заклади вищої освіти мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право провадити фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та статуту закладу вищої освіти».[2]

Постанова Кабінету Міністрів України № 796 від 27 серпня 2010 р. «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» визначає перелік платних послуг, які державні та комунальні заклади вищої освіти мають право надавати фізичним і юридичним особам. Документ регламентує можливість отримання додаткових фінансових ресурсів за рахунок освітніх, наукових, консультаційних, організаційних, видавничих, культурних, спортивних та інших послуг. Зокрема, ЗВО можуть здійснювати підготовку понад державне замовлення, проводити курси підвищення кваліфікації, надавати гуртожитки, організовувати конференції, семінари та здійснювати іншу діяльність, що не суперечить основним завданням закладу освіти. Практичне значення постанови полягає у створенні правових засад для диверсифікації джерел фінансування закладів вищої освіти та зміцнення їх фінансової автономії. Надходження від платних послуг формують спеціальний фонд ЗВО і можуть спрямовуватися на розвиток матеріально-технічної бази, оплату праці, фінансування наукової діяльності та покращення якості освітніх послуг. [3]

Важливе значення у системі нормативно-правового регулювання фінансування закладів вищої освіти має постанова Кабінету Міністрів України № 1070 від 4 грудня 2019 р. «Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти». Даний нормативно-правовий акт визначає механізм та умови здійснення попередньої оплати за рахунок бюджетних коштів, що є важливим елементом фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ, зокрема закладів вищої освіти. Постанова регламентує граничні строки, розміри та випадки надання авансових платежів при закупівлі товарів, робіт і послуг. Для закладів вищої освіти це має практичне значення під час проведення закупівель обладнання, комп'ютерної техніки, наукового устаткування, ремонтних робіт, комунальних послуг та інших витрат, необхідних для забезпечення освітнього процесу та функціонування

матеріально-технічної бази. Документ спрямований на забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних коштів, а також підвищення фінансової дисципліни розпорядників бюджетних ресурсів. Водночас постанова створює правові умови для своєчасного фінансування потреб закладів вищої освіти, що дозволяє уникати затримок у постачанні товарів і виконанні робіт. [4]

Важливим елементом внутрішнього нормативного регулювання фінансового забезпечення діяльності закладу вищої освіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника є Колективний договір, а також положення про стимулювання працівників, що є його складовою частиною. Дані документи визначають основні засади організації оплати праці, матеріального заохочення та соціального забезпечення працівників університету. Положення про стимулювання працівників регламентує порядок надання премій, доплат, надбавок та інших видів матеріального заохочення науково-педагогічним, педагогічним, адміністративним та іншим працівникам закладу. Основною метою такого стимулювання є підвищення ефективності праці, покращення якості освітнього процесу, розвиток наукової діяльності та забезпечення мотивації персоналу до професійного зростання. Документ визначає критерії оцінювання результатів роботи працівників, зокрема враховує наукові досягнення, участь у міжнародних проєктах, публікаційну активність, якість викладання, організаційну діяльність та інші показники ефективності. Фінансування стимулюючих виплат здійснюється в межах фонду оплати праці та за рахунок власних надходжень університету, що свідчить про взаємозв'язок між ефективністю використання фінансових ресурсів ЗВО та системою мотивації персоналу.[14]

Важливим напрямом використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти є видатки на стипендійне забезпечення студентів, які регулюються нормами бюджетного та освітнього законодавства України. Основними нормативно-правовими актами у цій сфері є Кабінет Міністрів України постанова КМУ № 882 від 12 липня 2004 р. «Питання стипендіального забезпечення», Закон України «Про вищу освіту», а також внутрішні положення

закладів вищої освіти щодо призначення та виплати стипендій. Відповідно до чинного законодавства, у закладах вищої освіти передбачено виплату державних та недержавних стипендій. Державні стипендії фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та поділяються на академічні і соціальні. Академічні стипендії призначаються студентам відповідно до результатів навчання та рейтингового оцінювання їх успішності. Соціальні стипендії надаються окремим категоріям здобувачів освіти, які потребують соціального захисту, зокрема дітям-сиротам, особам з інвалідністю, студентам із малозабезпечених сімей та іншим категоріям, визначеним законодавством. Недержавні стипендії формуються за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, благодійних фондів, громадських організацій, міжнародних програм, грантів або власних надходжень закладу вищої освіти. Такі стипендії можуть мати заохочувальний характер та спрямовуватися на підтримку наукової, творчої, спортивної чи громадської діяльності студентів. [5]

Видатки на стипендіальне забезпечення є важливою складовою фінансових ресурсів ЗВО, оскільки сприяють реалізації державної соціальної політики у сфері освіти, підтримці академічної мотивації студентів та забезпеченню рівного доступу до вищої освіти. Водночас ефективне управління стипендійним фондом дозволяє закладам вищої освіти раціонально використовувати бюджетні кошти та підвищувати результативність освітнього процесу.[5]

Нормативно-правове регулювання фінансування та використання фінансових ресурсів закладів вищої освіти в Україні формує систему правил, принципів і механізмів, що визначають порядок бюджетного забезпечення та управління коштами у сфері вищої освіти. Воно ґрунтується на положеннях бюджетного законодавства, освітніх законів і підзаконних актів, які регламентують формування державного замовлення, розподіл бюджетних асигнувань, порядок складання та виконання кошторисів, а також контроль за цільовим і ефективним використанням фінансових ресурсів. Така система спрямована на забезпечення прозорості фінансування, фінансової автономії

закладів вищої освіти та підвищення ефективності використання коштів, однак потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів і трансформацій у сфері освіти.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТА АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

2.1. Загальна характеристика університету як суб'єкта фінансово-господарської діяльності

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника зареєстрований 31.05.1993 за юридичною адресою: 76018, Івано-Франківська обл., місто Івано-Франківськ, вулиця Шевченка, будинок 57. Станом на сьогодні керівником організації є Якубів Валентина Михайлівна.

Повне найменування юридичної особи:
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА.

Скорочена назва: КНУВС

Назва англійською: VASYL STEFANYK CARPATHIAN NATIONAL UNIVERSITY.

Статус юридичної особи: Не перебуває в процесі припинення.

Код ЄДРПОУ: 02125266

Дата реєстрації: 31.05.1993р.

Уповноважені особи: ЯКУБІВ ВАЛЕНТИНА МИХАЙЛІВНА (ректор університету).

Організаційно-правова форма: Державна організація (установа, заклад).

Форма власності: Державна власність / власність територіальних громад[9]

Базування фінансово-господарської діяльності Карпатського національного університету імені Василя Стефаника відбувається за допомогою принципів самоврядності, енергоефективності та прозорості, що охоплюють експлуатацію інфраструктури, управління бюджетними та спецкоштами, а також оренду майна. Керівництво очолює ректор Валентина Якубів. [10]

У бюджетній установі складання фінансової документації базується на первинних облікових документах, що оформлюються відповідно до чинних нормативно-правових вимог та передаються до бухгалтерської служби для їх подальшої обробки і відображення в системі обліку. При цьому головний бухгалтер забезпечує організацію облікового процесу та здійснює контроль за правильністю і повнотою відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку відповідно до напрямів діяльності установи.

Водночас бухгалтерська служба покладає на структурні підрозділи обов'язок неухильного дотримання встановленого порядку оформлення та подання первинних документів до обліку, що свідчить про належну організацію процесів їх погодження й передачі між підрозділами.

Фінансово-господарська діяльність бюджетної установи провадиться відповідно до вимог чинного законодавства, положень статуту та внутрішніх нормативних актів. Вона охоплює забезпечення фінансування видатків, організацію бухгалтерського обліку і системи внутрішнього контролю, а також складання та подання фінансової звітності.

Відповідно до наказу №1125 від 08.08.2025р. міністерства освіти і науки України «Про затвердження Статуту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» було затверджено новий дійсний статут.[18]

Статут складається із п'ятнадцяти пунктів:

1. Загальна частина – у якому описана коротка історія створення університету, основна характеристика, визначено напрямки його діяльності, сформовано структуру університету і його склад.
2. Повноваження міністерства освіти і науки України.
3. Обсяг цивільної правоздатності.
4. Управління університетом, права та обов'язки ректора Університету.
5. Вчена рада Університету.
6. Наглядова рада Університету.
7. Робочі органи Університету.
8. Органи громадського самоврядування.

9. Майно та кошти Університету.

10. Порядок звітності, контролю за здійсненням фінансово-господарської діяльності.

11. Концепція освітньої діяльності.

12. Наукова і науково-технічна та інноваційна діяльність в Університеті.

13. Міжнародне співробітництво.

14. Порядок внесення змін до статуту Університету.

15. Порядок реорганізації та ліквідації Університету.

Рахунки університету ведуть в органах Державної казначейської служби України. Відкриття рахунків відбувається згідно з наказом міністерства фінансів №758 від 22.06.2012 р.[19]

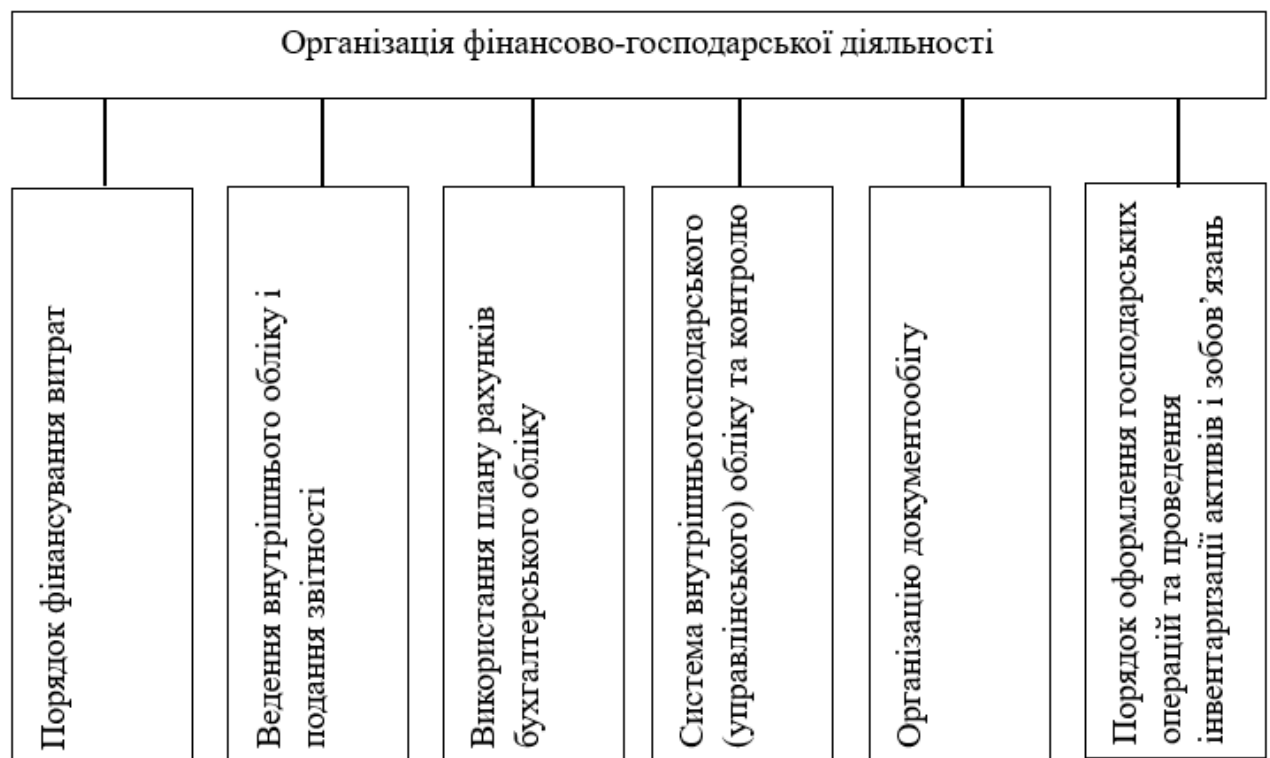

Рис.2.1. Організація фінансово-господарської діяльності

Джерело: власна розробка

Установа також здійснює діяльність у рамках реалізації грантів, проєктів, у тому числі міжнародних, та наукових договорів, що забезпечує додаткові джерела фінансування та розвиток її фінансово-господарської діяльності.

2.2. Особливості та аналіз використання фінансових ресурсів ЗВО у сучасних умовах

Фінансове забезпечення сфери вищої освіти є одним із ключових чинників, що визначають соціально-економічний розвиток держави. У сучасних умовах глобалізації світове суспільство характеризується зростанням інтернаціоналізації, посиленням конкуренції на ринках капіталу, енергетичних ресурсів, товарів і послуг, зайнятості, а також у сфері освіти й науки.[11]

В Україні на законодавчому рівні освіта визначена як пріоритетний напрям соціально-економічного, інтелектуального, духовного та культурного розвитку суспільства і держави. Фінансування видатків на освіту традиційно здійснюється переважно за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Навіть в умовах переходу до ринкової економіки зберігається провідна роль бюджетного фінансування, що зумовлено домінуванням державних закладів освіти в національній освітній системі. Можна виділити основні принципи ефективного фінансування державних закладів вищої освіти, такі як: мобілізацію достатнього обсягу фінансових ресурсів, залучаючи традиційні державні та приватні джерела фінансового забезпечення вищої освіти та пошук альтернатив за рахунок їх диверсифікації, використання фінансового механізму, що заснований на оцінці якості та результативності діяльності для того, щоб формувати здорове конкурентне середовище для фінансування державних закладів вищої освіти та ефективного розподілу бюджетних коштів, моніторинг відповідності механізму його та адаптація у відповідності до тенденцій соціально-економічного розвитку держави, надання гарантій щодо витрат різних розпорядників фінансових ресурсів на отримання освітньої послуги будуть супроводжуватись наданням якісної освіти відповідно до вимог сучасного ринку праці, будуть залучатись дієві механізми оптимізації поточних витрат державними закладами вищої освіти при збереженні або зростанні чисельності здобувачів вищої освіти.[11]

Згідно з Бюджетним кодексом України: «Бюджетні установи здійснюють свою діяльність на основі кошторису – основного планового фінансового

документа, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень» (п.30 ст.2 БКУ).[1]

Кошти, отримані бюджетними установами у встановленому порядку як оплата за надані послуги чи виконані роботи, а також у вигляді грантів, подарунків і благодійних внесків, разом із надходженнями від реалізації продукції, майна та здійснення іншої діяльності (власні надходження установ), зараховуються до доходів бюджету. Їх використання здійснюється відповідно до цільового призначення, визначеного статтею 13 Бюджетного кодексу України.[1]

Спеціальний фонд бюджетної установи формується за рахунок власних надходжень, які не належать до бюджетних асигнувань загального фонду. До основних джерел формування спеціального фонду належать плата за надання освітніх та інших послуг, кошти від господарської діяльності, гранти, благодійні внески, а також інші надходження, передбачені законодавством і внутрішніми положеннями установи. Важливим джерелом є також фінансування в межах реалізації грантів, міжнародних проектів і наукових договорів, що здійснюється відповідно до затверджених положень університету.

Прогнозування обсягів спеціального фонду здійснюється на основі аналізу фактичних надходжень попередніх періодів, очікуваної кількості платних послуг, обсягів наукових робіт, грантових програм та інших джерел доходів. Бухгалтерська служба забезпечує надання керівництву інформації про рух коштів і результати діяльності, що використовується для планування майбутніх надходжень.

Організаційною основою фінансового планування є складання кошторису, планування видатків і доходів, а також підготовка фінансової звітності на основі даних бухгалтерського обліку. Головний бухгалтер організовує складання фінансової звітності та її подання у встановлені строки, що забезпечує плановість фінансової діяльності.

Важливим елементом є система внутрішнього обліку, звітності і контролю господарських операцій, яка використовується як інформаційна база для фінансового планування та прийняття управлінських рішень.

Потреба у фінансових ресурсах визначається на основі аналізу функцій установи, обсягів діяльності, планів розвитку, кадрової політики та пріоритетів розвитку університету. При цьому враховуються видатки на оплату праці, матеріальне забезпечення, утримання майна, наукову діяльність та інші напрями діяльності.

У фінансовому плануванні бюджетної установи застосовується комплекс методів (див.рис.2.2):

1. Розрахунково-аналітичний метод. Передбачає аналіз фактичних показників діяльності, фінансової звітності та руху коштів за попередні періоди для визначення планових показників. Використання даних бухгалтерського обліку і звітності забезпечує аналітичну основу планування.

2. Балансовий метод. Полягає у зіставленні доходів і видатків, зокрема надходжень загального та спеціального фондів і їх використання, що відображається у звітності про надходження та використання коштів.

3. Нормативний метод. Базується на застосуванні встановлених норм і нормативів видатків, штатної чисельності, матеріальних ресурсів і фінансових показників при складанні кошторису та плануванні діяльності.

4. Програмно-цільовий та інші методи. Використовуються при плануванні реалізації освітніх, наукових і грантових програм, що відповідають стратегічним цілям установи.

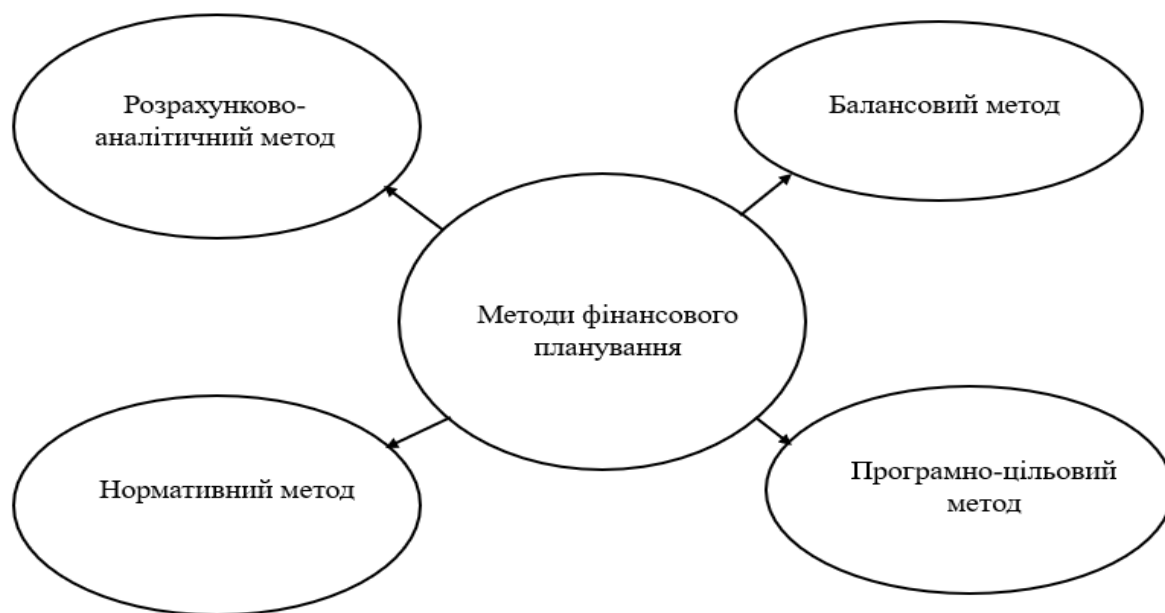

Рис.2.2. Методи фінансового планування

Джерело: власна розробка

У процесі складання кошторисних розрахунків бюджетна установа застосовує систему норм і нормативів, що забезпечують економічну обґрунтованість запланованих видатків. До складу такої системи належать матеріальні норми, які визначають обсяги видатків на матеріали, обладнання та інших ресурсів; трудові нормативи, що регламентують штатну чисельність і рівень оплати праці; а також фінансові нормативи, які охоплюють видатки на утримання установи, оплату комунальних послуг і здійснення наукової діяльності.

Планування діяльності університету спрямоване на підготовку фахівців за державним замовленням, проведення наукових досліджень та забезпечення освітнього процесу.

Затвердження кошторису здійснюється відповідно до бюджетного законодавства, після чого установа отримує право на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів. Фінансова звітність формується бухгалтерією на підставі даних бухгалтерського обліку та подається до відповідних органів контролю.

У бюджетній установі бюджетні пропозиції формуються в межах середньострокового бюджетного планування з метою визначення потреби у фінансових ресурсах на наступні бюджетні періоди. Основою для їх підготовки є аналіз фактичних показників діяльності, фінансової звітності, обсягів наданих послуг, штатної чисельності та стратегічних напрямів розвитку установи. Бюджетні пропозиції формуються на основі аналітичних розрахунків, даних бухгалтерського обліку та перспективних планів діяльності установи.

Паспорт бюджетної програми виступає ключовим документом, що регламентує порядок та умови використання бюджетних коштів у межах конкретної програми. Його формування здійснюється після затвердження відповідних бюджетних призначень і доведення їх обсягів до розпорядників бюджетних коштів.

Звітність про виконання бюджетних програм формується на основі бухгалтерського обліку, фінансової звітності та внутрішніх аналітичних даних установи. Головний бухгалтер забезпечує складання фінансової звітності на підставі даних обліку та подання її у встановлені строки до відповідних органів.

Виконання бюджетних програм є невід'ємною складовою діяльності бюджетних установ і спрямоване на забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних ресурсів для досягнення визначених державою цілей і завдань. Під бюджетною програмою слід розуміти сукупність взаємопов'язаних заходів, орієнтованих на отримання конкретних результатів у відповідній сфері діяльності, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного або місцевого бюджету.

Реалізація бюджетних програм здійснюється на основі затверджених паспортів бюджетних програм, у яких визначаються мета, основні завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальні виконавці, а також система результативних показників. Паспорт бюджетної програми затверджується головним розпорядником бюджетних коштів і виступає ключовим нормативним документом, що регламентує порядок використання коштів у межах відповідної програми.

Оцінка результативності бюджетних програм є важливим інструментом підвищення ефективності бюджетних видатків. Вона здійснюється шляхом аналізу результативних показників, які визначаються у паспорті бюджетної програми. Результати оцінки використовуються для прийняття управлінських рішень щодо удосконалення бюджетного планування, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та оптимізації бюджетних програм у наступних бюджетних періодах.

Таким чином, виконання бюджетних програм та оцінка їх результативності забезпечують прозорість і ефективність використання бюджетних коштів, сприяють підвищенню якості надання державних послуг та досягненню стратегічних цілей соціально-економічного розвитку.

Виконання бюджетних програм відображається у структурі видатків університету, де значну частку становлять видатки на виконання бюджетних програм і надання послуг.

Таблиця 2.1

Динаміка видатків на виконання бюджетних програм

	2023	2024	2025	Відхилення (2023-2024)	Відхилення (2024-2025)	Темп приросту 2023-2024	Темп приросту 2024-2025
Видатки на виконання бюджетних програм	178051241	213916757	230629377	35865516	16712620	16,77	7,25

Джерело: власна розробка

Динаміку видатків на виконання бюджетних програм, наведених у таблиці вище, зображено на графіку.(див.рис.2.3)

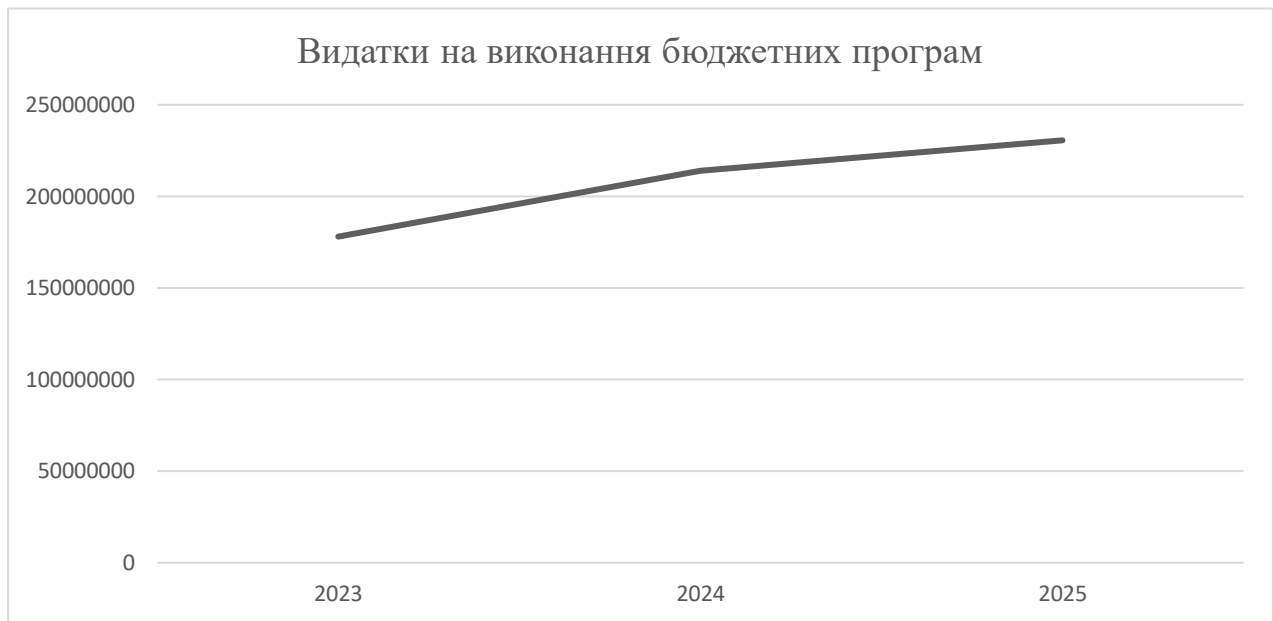

Рис. 2.3. Витрати на виконання бюджетних програм

Джерело: власна розробка

На підставі даних Таблиці 2.1 доцільно зробити висновок про наявність стійкої тенденції до зростання видатків на виконання бюджетних програм у досліджуваному періоді. Так, у 2023 році обсяг видатків становив 17 805 124 грн, у 2024 році він зріс до 21 391 675 грн, а у 2025 році досяг рівня 23 062 937 грн.

Найбільш суттєве збільшення видатків зафіксовано у 2024 році порівняно з 2023 роком: обсяг фінансування зріс на 3 586 551 грн, що відповідає темпу приросту 16,77 %. У 2025 році зростання видатків продовжилося, однак його темпи дещо уповільнилися і становили 7,25 %, при цьому абсолютне відхилення склало 1 671 262 грн.

Зазначена динаміка свідчить про розширення обсягів фінансування діяльності установи та збільшення ресурсів, спрямованих на реалізацію бюджетних програм. У цілому це може вказувати на розвиток установи, зростання масштабів її діяльності та підвищення рівня фінансового забезпечення виконання поставлених завдань.

Організація бухгалтерського обліку в бюджетній установі являє собою комплексну систему, що охоплює облік необоротних активів, запасів, розрахункових операцій, доходів і видатків, а також передбачає належну організацію роботи з первинними документами та реєстрами обліку.

Необоротні активи — це сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, які установа утримує з метою їх використання у процесі здійснення діяльності, зокрема для надання послуг, виконання робіт, передачі в оренду чи забезпечення адміністративних і соціально-культурних функцій, за умови, що строк їх корисного використання перевищує один рік.

До складу необоротних активів належать нематеріальні активи, об'єкти незавершеного будівництва, основні засоби, довгострокові біологічні активи, фінансові інвестиції з тривалим строком утримання, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, гудвіл, а також інші види необоротних активів.

Основні засоби формують матеріально-технічну основу діяльності установи та є базою для її розвитку й модернізації. Розвиток у цій сфері забезпечується як за рахунок кількісного нарощування основних фондів, тобто екстенсивним шляхом, так і шляхом підвищення ефективності їх використання, інтенсивним підходом.

Оборотні активи бюджетної установи становлять важливу складову її ресурсного потенціалу та забезпечують безперервність поточної діяльності. Вони являють собою сукупність активів, які споживаються або перетворюються у грошові кошти протягом одного бюджетного періоду і повністю переносять свою вартість на результати діяльності установи.

До складу оборотних активів належать виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, грошові кошти та їх еквіваленти, а також дебіторська заборгованість за розрахунками з різними контрагентами. Особливе місце серед них займають грошові кошти, які забезпечують своєчасне фінансування видатків установи, та дебіторська заборгованість, що відображає обсяги коштів, тимчасово вилучених з обігу.

Раціональне управління оборотними активами має важливе значення для підтримання платоспроможності установи, забезпечення своєчасності розрахунків та ефективного використання бюджетних ресурсів. Оптимізація їх структури і обсягів сприяє підвищенню фінансової стійкості установи та покращенню результативності її діяльності.

Рис.2.4. Структура оборотних активів

Джерело: власна розробка

У процесі здійснення своєї діяльності установа виконує значну кількість фінансово-господарських операцій, що супроводжуються виникненням відповідних видатків. До змінних видатків, зокрема, належать видатки на оплату праці працівників, безпосередньо задіяних у виконанні робіт і наданні послуг, разом із відрахуваннями на соціальні заходи, а також інші видатки, обсяг яких змінюється залежно від масштабів діяльності. Водночас до постійних видатків відносять видатки, пов'язані з організацією та обслуговуванням операційної діяльності, управлінням установою, а також забезпеченням її господарських і адміністративних потреб.

Таблиця 2.2

Динаміка елементів видатків за обмінними операціями

Стаття	2023	2024	2025	Відхилення (2023-2024)	Відхилення (2024-2025)	Структура 2023	Структура 2024	Структура 2025
Видатки на оплату праці	296454386	271803371	366967184	-24651015	95163813	75,86	74,19	71,46
Відрахування на соціальні заходи	64419800	58835589	79650731	-5584211	20815142	16,48	16,06	15,51
Матеріальні видатки	20686808	25615358	53170311	4928550	27554953	5,29	6,99	10,35
Амортизація	7729242	8207797	10390757	478555	2182960	1,98	2,24	2,02
Інші видатки	1493767	1920546	3384029	426779	1463483	0,38	0,52	0,66
Усього	390784003	366382661	513563012	-24401342	147180351	100,00	100,00	100,00

Джерело: власна розробка

Графічне відображення Таблиці 2.2 наведено на рис.2.5.

Рис.2.5. Витрати за обмінними операціями*Джерело: власна розробка*

Аналіз структури витрат за обмінними операціями дає змогу визначити ключові напрями використання фінансових ресурсів університету. Найбільшу питому вагу у складі видатків займають видатки на оплату праці та нарахування на заробітну плату, що є типовим для закладів вищої освіти, діяльність яких значною мірою ґрунтується на використанні трудових ресурсів.

Водночас вагому частку становлять видатки на придбання матеріалів, оплату комунальних послуг та інші операційні видатки, необхідні для

забезпечення безперервності освітнього процесу, належного утримання матеріально-технічної бази та здійснення науково-дослідної діяльності.

Фінансування видатків бюджетної установи здійснюється виключно в межах затверджених бюджетних асигнувань і кошторисних призначень. Обслуговування бюджетних коштів відбувається через органи Державної казначейської служби України на засадах казначейського обслуговування.

Бюджетне зобов'язання виникає на етапі укладення договору, який передбачає використання бюджетних коштів. Процедура його оформлення включає укладення відповідного договору, подання документів до органу Державної казначейської служби України для реєстрації бюджетного зобов'язання через систему дистанційного обслуговування «Клієнт казначейства – Казначейство», проведення перевірки та подальшу реєстрацію зобов'язання в органах Казначейства. Варто зазначити, що здійснення платежів без попередньої реєстрації бюджетного зобов'язання є неможливим.

Після фактичного отримання товарів, виконання робіт або надання послуг формується фінансове зобов'язання. Для його реєстрації до органів Казначейства подаються підтвердні документи, зокрема акти виконаних робіт або накладні. При цьому орган ДКСУ здійснює перевірку відповідності фінансового зобов'язання раніше зареєстрованому бюджетному зобов'язанню, правильності визначення суми, а також наявності достатнього обсягу бюджетних асигнувань.

Університет використовує систему безготівкових розрахунків, при цьому під час грошових операцій застосовує платіжні інструкції. Платіжна інструкція – розрахунковий документ, який містить доручення платника банку, здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача. Процедура здійснення платежу передбачає подання платіжної інструкції, перевірку її відповідності кодам економічної класифікації видатків (КЕКВ), наявності достатнього залишку коштів на рахунку, а також правильності заповнення реквізитів. Після проведення зазначених перевірок органи Державної казначейської служби здійснюють проведення відповідного платежу.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю передбачений Статутом університету та здійснюється відповідно до бюджетного законодавства України.

Оскільки університет є бюджетною неприбутковою установою, отримані кошти (плата за послуги, гранти, благодійні внески) належать до доходів бюджету і використовуються за цільовим призначенням.

Контроль за використанням бюджетних коштів є однією з ключових складових фінансово-господарської діяльності бюджетної установи і спрямований на забезпечення цільового, ефективного та законного використання державних ресурсів. Такий контроль здійснюється на всіх етапах бюджетного процесу — від планування видатків до складання фінансової звітності.

Бухгалтерська служба забезпечує перевірку фінансових документів, правильність застосування економічної класифікації видатків, а також відповідність видатків фінансовому плану установи.

Зовнішній контроль за фінансово-господарською діяльністю бюджетних установ здійснюється уповноваженими державними органами у визначених законодавством формах. Казначейський контроль реалізується в процесі реєстрації бюджетних зобов'язань та здійснення платежів через органи Державної казначейської служби України. У ході такого контролю перевіряється наявність відповідних бюджетних асигнувань, цільове спрямування коштів, а також їх відповідність затвердженому кошторису. Державний фінансовий аудит проводиться з метою оцінювання законності, ефективності та результативності використання бюджетних коштів. Ревізії та перевірки передбачають проведення документальних і фактичних контрольних заходів щодо фінансово-господарської діяльності установи. Внутрішній аудит спрямований на удосконалення системи управління фінансовими ресурсами, підвищення ефективності їх використання та мінімізацію фінансових ризиків.

Контроль за використанням бюджетних коштів є необхідною умовою забезпечення фінансової стабільності та законності діяльності бюджетної установи. Системний внутрішній і зовнішній контроль, своєчасне виявлення бюджетних правопорушень, застосування заходів реагування та впровадження

превентивних механізмів дозволяють підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів, зміцнити фінансову дисципліну та запобігти нецільовому використанню державних коштів.

Таблиця 2.3

Показники фінансової стійкості бюджетної установи

Назва	Зміст
Коефіцієнт автономії	Відношення власного капіталу до валюти балансу
Коефіцієнт мультиплікації власного капіталу	Відношення валюти балансу до власного капіталу
Коефіцієнт фінансової стійкості	Відношення власного капіталу до зобов'язань
Коефіцієнт маневреності	Відношення власного оборотного капіталу до власного капіталу
Коефіцієнт загальної заборгованості	Відношення суми зобов'язань до валюти балансу
Коефіцієнт реальної власності основних Засобів	Відношення залишкової вартості до валюти балансу

Джерело: складено на основі [8]

Показники фінансової стійкості бюджетної установи — це система аналітичних індикаторів, що характеризують здатність установи стабільно функціонувати та своєчасно виконувати свої зобов'язання в межах наявних бюджетних ресурсів. Вони відображають рівень забезпеченості установи фінансовими ресурсами, ефективність їх використання, а також залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Таблиця 2.4

Показники фінансової стійкості Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Коефіцієнт автономії	0,80
Коефіцієнт мультиплікації власного капіталу	1,24
Коефіцієнт фінансової стійкості	4,10
Коефіцієнт маневреності	0,22
Коефіцієнт загальної заборгованості	0,196
Коефіцієнт реальної власності основних засобів	0,28

Джерело: власна розробка

Проведений аналіз фінансових коефіцієнтів, розрахованих на основі даних балансу за 2025 рік, дає змогу оцінити рівень фінансової стійкості установи, структуру джерел фінансування та ефективність використання наявних ресурсів.

Значення коефіцієнта автономії на рівні 0,80 свідчить про високий ступінь фінансової незалежності установи, оскільки більша частина її активів сформована за рахунок власного капіталу. Це є позитивною характеристикою, що вказує на низьку залежність від зовнішніх джерел фінансування.

Коефіцієнт мультиплікації власного капіталу (1,24) демонструє, що на одну гривню власного капіталу припадає 1,24 грн активів, що свідчить про помірний рівень використання залучених ресурсів у формуванні майна установи.

Значення коефіцієнта фінансової стійкості (4,10) є доволі високим і характеризує установу як фінансово стабільну, оскільки обсяг власного капіталу суттєво перевищує обсяг зобов'язань, що знижує рівень фінансових ризиків.

Коефіцієнт маневреності (0,22) показує, що близько 22 % власного капіталу перебуває у мобільній формі та може бути використано для фінансування поточної діяльності. Це свідчить про наявність певної фінансової гнучкості, хоча значна частина ресурсів зосереджена в необоротних активах.

Коефіцієнт загальної заборгованості (0,196) вказує на відносно низьку частку зобов'язань у структурі джерел фінансування, оскільки лише 19,6 % активів сформовано за рахунок позикових коштів, що є позитивним для фінансової стабільності установи.

Коефіцієнт реальної вартості основних засобів (0,28) свідчить, що 28 % активів установи становлять основні засоби, що підтверджує наявність належної матеріально-технічної бази для забезпечення її основної діяльності.

Узагальнюючи, результати аналізу фінансових коефіцієнтів свідчать про стійкий фінансовий стан бюджетної установи, високий рівень забезпеченості власним капіталом та незначну залежність від залучених ресурсів. Загалом структура фінансових ресурсів є збалансованою та сприяє стабільному функціонуванню установи.

2.3. Аналіз формування доходів університету

В умовах ринкової економіки відбувається формування нових підходів державного фінансування на всіх рівнях освітньої системи. Важливим фактором розвитку закладів вищої освіти стає формування ефективної системи доходів, яка безпосередньо впливає на їх фінансову стійкість та забезпечує належне функціонування і подальший розвиток.[7]

У сучасних умовах економіки України доходи університетів зазнали суттєвих трансформацій: відбувається поступовий перехід від повного бюджетного фінансування закладів вищої освіти до збільшення частки власних надходжень у структурі їх доходів.[7]

Відповідно до статті 13 Бюджетного кодексу України кошторис закладу вищої освіти формується із загального та спеціального фондів. Доходи загального фонду представлені бюджетними асигнуваннями з державного бюджету, які спрямовуються на фінансове забезпечення функціонування державних закладів вищої освіти. Саме кошти загального фонду є основним джерелом фінансування їх діяльності та використовуються насамперед для підготовки фахівців за державним замовленням, а також для здійснення науково-дослідних робіт.[1]

У структурі видатків загального фонду пріоритетне місце займають витрати соціального спрямування, зокрема оплата праці працівників та стипендіальне забезпечення здобувачів освіти. Інші видатки загального фонду мають меншу питому вагу та фінансуються переважно за залишковим принципом.

Окрім коштів загального фонду, державні заклади вищої освіти отримують власні надходження, які зараховуються до спеціального фонду. Згідно з Бюджетним кодексом України, власні надходження бюджетних установ — це кошти, отримані за надання платних послуг відповідно до законодавства, виконання робіт, оренду майна, благодійні внески, гранти, дарунки, а також надходження від реалізації майна чи продукції та іншої господарської діяльності.

Власні надходження бюджетних установ поділяються на дві основні групи. До першої груп відносять надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами відповідно до законодавства, до другої групи належать інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

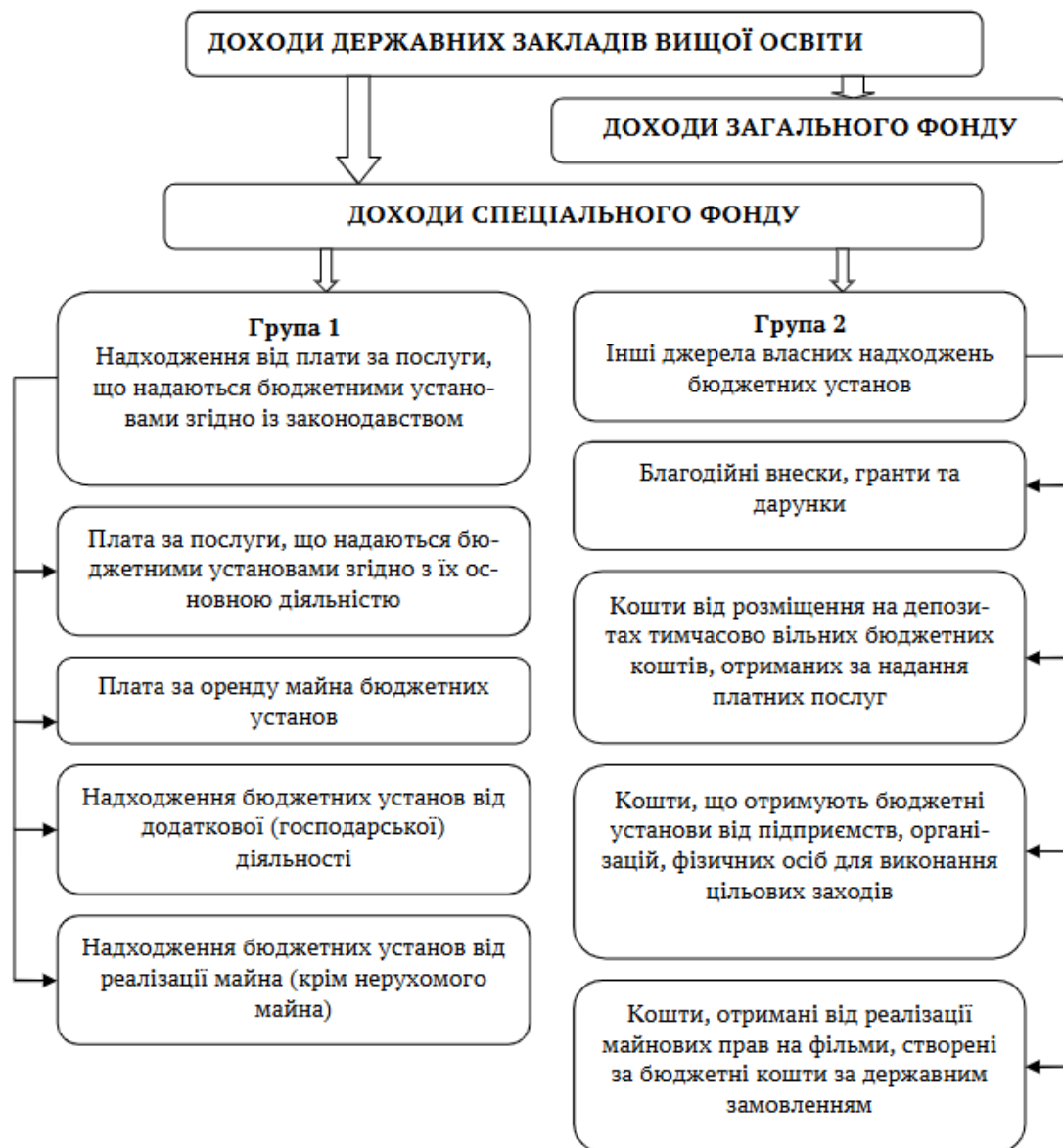

Рис.2.6. Доходи державних закладів освіти

Джерело: складено на основі [7]

Аналіз фінансової діяльності бюджетної установи є важливим етапом оцінки ефективності використання бюджетних коштів, фінансової спроможності та результативності виконання покладених функцій.

Проведення аналізу формування доходів університету полягає у комплексному дослідженні джерел надходжень коштів, їх структури, динаміки

та ефективності використання для того, щоб забезпечити освітню, наукову та господарську діяльність.

Фінансове забезпечення діяльності бюджетної установи здійснюється за рахунок коштів загального та спеціального фондів бюджету. Загальний фонд формується за рахунок бюджетних асигнувань, а спеціальний фонд — за рахунок власних надходжень, плати за послуги, грантів та благодійних внесків.

Аналіз виконання планових показників надходжень і видатків загального фонду, як правило, не має практичної доцільності, оскільки відповідно до вимог бюджетного законодавства та усталеної практики функціонування бюджетних установ такі кошти надходять у повному обсязі та використовуються в межах затверджених асигнувань до завершення бюджетного періоду (року).

Таблиця 2.5

Динаміка доходів та видатків університету

Показники	2023	2024	2025	Відхилення (2023-2024)	Відхилення (2024-2025)
Загальні доходи	533355639	493253283	683736690	-40102356	190483407
Загальні видатки	455016056	428314814	576315963	-26701242	148001149

Джерело: власна розробка

З метою кращого візуального сприйняття результати Таблиці 2.5 подано у вигляді графіка (рис.2.7).

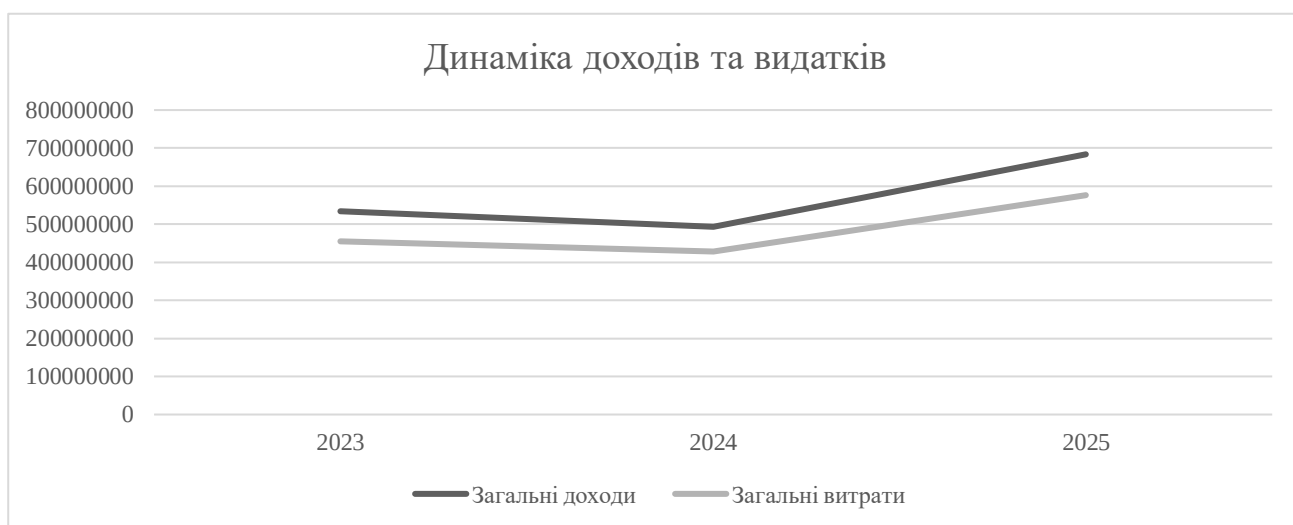

Рис. 2.7. Динаміка доходів та витрат

Джерело: власна розробка

Порівняння показників доходів і видатків свідчить про їхню синхронну динаміку, що є типовим для діяльності бюджетних установ, оскільки обсяг видатків безпосередньо визначається рівнем отриманого фінансування. У разі збільшення надходжень відповідно зростають і видатки, спрямовані на забезпечення освітнього процесу, здійснення наукової діяльності, оплату праці працівників, а також утримання та розвиток матеріально-технічної бази університету.

Таблиця 2.6

Динаміка бюджетних асигнувань

	2023	2024	2025	Відхилення (2023-2024)	Відхилення (2024-2025)
Бюджетні асигнування	230331800	322034381	290825251	91702581	-31209130

Джерело: власна розробка

Аналіз динаміки бюджетних асигнувань дає змогу оцінити рівень фінансового забезпечення університету з боку державного бюджету. Бюджетні асигнування виступають основним джерелом фінансування діяльності установи, оскільки забезпечують виконання державного замовлення на підготовку фахівців, фінансування освітнього процесу, а також підтримку та розвиток наукової діяльності.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ УНІВЕРСИТЕТУ

3.1. Проблеми, що впливають на фінансове забезпечення університету

Серед найбільш актуальних та дискусійних проблем освітньої політики можна виділити – фінансування системи вищої освіти. Незважаючи на велику увагу, що приділяє держава до цієї проблеми, не завжди ефективність розподілу та використання бюджетних коштів співпадає з очікуваними результатами. Системний аналіз чинних підходів до фінансування та механізм контролю за ефективністю видатків є необхідністю, адже наявність фінансових ресурсів не надає гарантію, що їх буде використано раціонально та ефективно. Раціоналізація розподілу фінансових ресурсів, підвищення результативності їх використання, а також адаптація системи вищої освіти до сучасних економічних і технологічних змін є важливими передумовами забезпечення сталого розвитку закладів вищої освіти України.[15]

Фінансування державних закладів вищої освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, регулюється положеннями Постанови Кабінету Міністрів України № 1146 "Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності", дія якої була відновлена з 2024 року. Цей нормативний акт запроваджує формульний підхід до визначення обсягів бюджетних асигнувань, які спрямовуються на забезпечення освітнього процесу та підготовку фахівців. Згідно з Постановою № 1146, загальна сума фінансових надходжень для університетів складається з двох ключових компонентів: фінансування стабільної діяльності та фінансування за результатами діяльності, розмір якого визначається на основі досягнень конкретного закладу.[6]

Фінансування, спрямоване на забезпечення стабільної діяльності закладів вищої освіти, формує базову основу для безперервного функціонування освітнього процесу, підтримки навчальної, наукової та організаційної діяльності. Водночас запровадження моделі фінансування за результатами діяльності передбачає формування стимулюючого механізму розподілу ресурсів, відповідно до якого університети з вищими показниками ефективності, якості освітніх послуг та результативності наукової роботи отримують більший обсяг фінансової підтримки.[15]

Такий підхід орієнтований не лише на забезпечення поточних потреб закладів, але й на підвищення їхньої конкурентоспроможності та мотивацію до постійного вдосконалення діяльності. Він стимулює університети до покращення показників освітньої діяльності, розвитку наукових досліджень, підвищення рівня працевлаштування випускників та активізації міжнародної співпраці. У результаті це сприяє більш ефективному використанню фінансових ресурсів і загальному розвитку системи вищої освіти України, орієнтованої на якість, результативність і інноваційність.[15]

Фінансове забезпечення університетів є однією з ключових умов їх ефективного функціонування, розвитку освітньої та наукової діяльності, підтримки матеріально-технічної бази та забезпечення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. У сучасних умовах заклади вищої освіти України стикаються з низкою проблем, які негативно впливають на формування та використання фінансових ресурсів. (рис.3.1)

Рис.3.1. Проблеми, що негативно впливають на формування та використання фінансових ресурсів

Джерело: власна розробка

Першочерговою проблемою є хронічно недостатній обсяг державного фінансування. Чинний формульний підхід до розподілу бюджетних коштів хоч і спрямований на стимулювання конкуренції між університетами, в умовах загального дефіциту державного бюджету не здатний покрити навіть базові потреби установ. Державні асигнування спрямовуються переважно на фінансування захищених статей видатків, таких як заробітна плата за мінімальними тарифними ставками та оплата комунальних послуг. За таких умов практично повністю відсутній бюджет розвитку, що унеможлиблює капітальні інвестиції, модернізацію інфраструктури чи повноцінне фінансування фундаментальних наукових досліджень, перетворюючи фінансовий менеджмент ЗВО на інструмент операційного виживання, а не стратегічного планування.

Крім того, існуючий механізм розподілу бюджетних коштів не завжди враховує специфіку діяльності окремих університетів, їх науковий потенціал чи

регіональні особливості. Це призводить до нерівномірності фінансового забезпечення між закладами освіти.

Ще однією проблемою є зменшення кількості студентів. Демографічна криза та міграційні процеси спричиняють скорочення контингенту студентів, особливо тих, які навчаються за контрактною формою. Оскільки значна частина власних надходжень університетів формується за рахунок плати за навчання, зменшення кількості здобувачів освіти безпосередньо впливає на доходи закладу.

Додатковим чинником є посилення конкуренції між університетами, зокрема через популяризацію закордонної освіти та розвиток дистанційного навчання.

Ситуація ускладнюється третім чинником — низьким рівнем диверсифікації джерел фінансування. Вітчизняні ЗВО демонструють критичну залежність від моделі, де понад 85–90% усіх надходжень формуються виключно з двох джерел: державного бюджету та плати за навчання. Альтернативні канали, такі як комерціалізація наукових розробок, надання платних консультаційних чи експертних послуг бізнесу, залучення міжнародних грантів, фандрейзинг та створення ендаумент-фондів, залишаються на зародковому рівні через відсутність досвіду ринкової діяльності та недосконалість внутрішніх університетських механізмів. Це створює надвисоку вразливість фінансової системи ЗВО: будь-яке коливання на ринку освітніх послуг або зменшення бюджетних субсидій миттєво ставить установу на межу фінансового колапсу через відсутність альтернативних фінансових «подушок безпеки».

Брак фінансових ресурсів ускладнює оновлення навчального обладнання, лабораторій, комп'ютерної техніки та інфраструктури. Застаріла матеріальна база негативно впливає на якість освітнього процесу та можливості проведення сучасних наукових досліджень.

Більшість університетських корпусів, лабораторій та гуртожитків зазнали значного фізичного та морального зносу. Відсутність сучасного дослідницького обладнання та ліцензійного програмного забезпечення не лише блокує

можливість проведення актуальних наукових експериментів високого рівня, але й критично знижує привабливість ЗВО в очах потенційних абітурієнтів, які обирають закордонні університети з новітньою інфраструктурою.

Обмежене фінансування часто не дозволяє забезпечити конкурентний рівень заробітної плати викладачів і науковців. Це сприяє: відтоку кадрів за кордон, переходу спеціалістів у приватний сектор, зниженню мотивації до наукової діяльності.

У довгостроковій перспективі така ситуація негативно впливає на якість освіти та науковий потенціал університету.

В умовах воєнного стану університети України зазнали додаткових фінансових труднощів. Форс-мажорні безпекові виклики призвели до руйнування або пошкодження інфраструктури багатьох ЗВО, вимушеного переміщення цілих університетів та різкого падіння солідної частки доходів через зниження купівельної спроможності населення та втрату іноземних студентів. На тлі переорієнтації державних пріоритетів на фінансування сектору оборони, університети стикнулися з необхідністю спрямовувати значні власні кошти на непередбачені капітальні витрати: облаштування безпечних бомбосховищ, релокацію обладнання та забезпечення автономного енергоживлення в умовах блекаутів.

Економічна нестабільність також впливає на платоспроможність населення, через що частина студентів не може своєчасно оплачувати навчання.

Попри реформи у сфері вищої освіти, університети все ще мають певні обмеження у використанні фінансових ресурсів і вони наділені недостатнім рівнем фінансової автономії. Надмірне регулювання та складні бюджетні процедури можуть уповільнювати прийняття управлінських рішень та обмежувати ефективне використання коштів.

Недостатня гнучкість у розпорядженні фінансовими ресурсами знижує можливості оперативного реагування на сучасні виклики.

Комплексний аналіз цих деструктивних чинників дозволяє зробити висновок, що класична модель фінансового забезпечення закладів вищої освіти

перебуває у стані системної кризи, оскільки традиційна орієнтація суто на державні кошти та лінійне залучення коштів контрактників у сучасних реаліях є абсолютно неефективною. Виявлені проблеми чітко вказують на те, що подальше функціонування університетів вимагає змін та трансформації закладів вищої освіти на гнучких та автономних учасників ринку освітніх та наукових послуг. Наявність жорстких ресурсних обмежень та безпекових викликів актуалізує об'єктивну потребу у розробці та впровадженні новітніх фінансових інструментів, що зумовлює логічний та практично необхідний перехід дослідження до обґрунтування конкретних шляхів удосконалення формування фінансових ресурсів університету, спрямованих на диверсифікацію джерел надходжень, розширення автономії, залучення приватного капіталу та модернізацію всієї системи управління капіталом установи.

3.2. Шляхи удосконалення формування фінансових ресурсів університету

У сучасних умовах розвитку системи вищої освіти питання формування фінансових ресурсів університету набуває особливої актуальності. Посилення конкуренції між закладами вищої освіти, обмеженість державного фінансування, економічна нестабільність та необхідність постійного оновлення матеріально-технічної бази зумовлюють потребу у вдосконаленні механізмів фінансового забезпечення університетів. Саме ефективне формування фінансових ресурсів є основою стабільного функціонування закладу освіти, розвитку наукової діяльності та підвищення якості освітніх послуг.

Одним із головних напрямів удосконалення формування фінансових ресурсів університету є диверсифікація джерел фінансування. У сучасних умовах університети не можуть ефективно функціонувати, покладаючись виключно на бюджетні кошти та оплату за навчання. Тому важливого значення набуває залучення альтернативних джерел фінансування, серед яких міжнародні гранти, благодійні внески, інвестиції, спонсорська допомога та фінансування з

боку бізнес-структур. Диверсифікація джерел доходів дозволяє знизити фінансові ризики та забезпечити більш стабільний розвиток університету навіть в умовах економічної нестабільності.

Водночас важливим напрямом удосконалення фінансового забезпечення є розвиток партнерства між університетами та бізнесом. Співпраця із підприємствами та організаціями сприяє залученню додаткових фінансових ресурсів через реалізацію спільних наукових і освітніх проєктів, створення навчально-практичних центрів, організацію стажувань для студентів та фінансування окремих освітніх програм. Така взаємодія є вигідною для обох сторін, оскільки університет отримує додаткові джерела фінансування, а роботодавці — можливість підготовки висококваліфікованих фахівців відповідно до потреб ринку праці.

Поряд із цим важливу роль у формуванні фінансових ресурсів відіграє активізація грантової діяльності університетів. Участь у міжнародних та національних грантових програмах дозволяє залучати кошти на розвиток наукових досліджень, модернізацію інфраструктури, цифровізацію освітнього процесу та реалізацію інноваційних проєктів. Крім того, грантова діяльність сприяє інтеграції університетів у міжнародний освітній та науковий простір. Для підвищення ефективності роботи у цьому напрямі доцільним є створення спеціалізованих підрозділів, які здійснюватимуть пошук грантових можливостей та супровід проєктної діяльності.

Не менш важливим шляхом удосконалення формування фінансових ресурсів є комерціалізація результатів наукової діяльності університету. У сучасних умовах заклади вищої освіти мають значний потенціал для створення інноваційних продуктів, технологій та наукових розробок, які можуть бути впроваджені у практичну діяльність підприємств. Продаж ліцензій, створення стартапів, укладання договорів на виконання науково-дослідних робіт та надання консалтингових послуг сприяють збільшенню власних доходів університету та підвищують його інноваційну активність.

Разом із розширенням джерел надходжень важливим є й удосконалення системи управління фінансовими ресурсами. Ефективне фінансове управління передбачає впровадження стратегічного планування, оптимізацію витрат, посилення внутрішнього контролю та підвищення прозорості використання коштів. Використання сучасних цифрових технологій у сфері фінансового менеджменту дозволяє підвищити оперативність управлінських рішень та забезпечити більш раціональне використання фінансових ресурсів.

Крім того, перспективним напрямом удосконалення фінансового забезпечення університетів є розширення спектра освітніх послуг. Організація курсів підвищення кваліфікації, сертифікатних програм, онлайн-курсів, професійної перепідготовки та інших форм додаткової освіти дозволяє залучати додаткові кошти та розширювати аудиторію здобувачів освіти. Особливого значення набуває розвиток дистанційної освіти, що відкриває можливості для залучення іноземних студентів та виходу університету на міжнародний ринок освітніх послуг.

Важливою умовою ефективного формування фінансових ресурсів також є підвищення рівня фінансової автономії закладів вищої освіти. Надання університетам більшої самостійності у розпорядженні фінансовими ресурсами сприятиме оперативному прийняттю управлінських рішень, ефективнішому використанню коштів та стимулюватиме розвиток інноваційної діяльності. Фінансова автономія дозволяє університетам більш гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища та формувати власну стратегію розвитку.

Отже, комплексне теоретико-прикладне дослідження засвідчує, що кардинальне удосконалення процесів формування фінансових ресурсів сучасного університету не може обмежуватися лінійними чи точковими змінами, а потребує системної модернізації всієї фінансової системи закладу вищої освіти. Основним напрямком цього розвитку є диверсифікація джерел надходжень, що дозволить нівелювати критичну залежність ЗВО від асигнувань державного бюджету та кон'юнктурних коливань ринку платних освітніх послуг. Основними напрямками змін мають стати інституціоналізація тривалого партнерства з

реальним сектором економіки, інтенсифікація міжнародної грантової та фандрейзингової діяльності, а також розгортання повноцінних механізмів комерціалізації результатів науково-дослідних робіт через створення стартапів та трансфер технологій. Водночас обов'язковою передумовою успішності цих трансформацій є переформатування внутрішнього фінансового менеджменту на засадах контролінгу, бюджетування, орієнтованого на результат, та ризик-менеджменту. Реалізація запропонованого комплексу взаємопов'язаних напрямів не лише зміцнить фінансову стійкість та автономію університетів, а й створить надійне фінансове підґрунтя для підвищення якості освітнього процесу, кадрового оновлення та забезпечення загального сталого розвитку ЗВО на засадах конкурентоспроможності.

3.3. Удосконалення механізмів управління видатками для ефективного використання фінансових ресурсів університету

В умовах сучасного розвитку системи вищої освіти особливого значення набуває ефективне управління видатками університету. Обмеженість фінансових ресурсів, зростання вартості освітніх послуг, необхідність модернізації матеріально-технічної бази та забезпечення належного рівня освітньої і наукової діяльності зумовлюють потребу у вдосконаленні механізмів управління видатками. Раціональне використання фінансових ресурсів є важливою передумовою забезпечення фінансової стійкості університету та підвищення ефективності його функціонування.

Одним із ключових напрямів удосконалення управління видатками є впровадження стратегічного фінансового планування. Ефективне планування дозволяє визначити пріоритетні напрями використання коштів, забезпечити збалансованість доходів і витрат та своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Формування довгострокових фінансових планів сприяє більш раціональному розподілу ресурсів між освітньою, науковою та адміністративною діяльністю університету. Крім того, стратегічне планування

дає можливість прогнозувати майбутні фінансові потреби та мінімізувати ризики дефіциту коштів.

Важливу роль у підвищенні ефективності використання фінансових ресурсів відіграє оптимізація структури видатків університету. У сучасних умовах макроекономічного середовища та обмеженості бюджетних асигнувань заклади вищої освіти повинні приділяти значну увагу системному аналізу видатків, моніторингу їхньої доцільності та своєчасному виявленню напрямів неефективного або надлишкового використання коштів. Проте в контексті сучасного фінансового менеджменту оптимізація видатків не повинна ототожнюватися з механічним або пропорційним скороченням фінансування всіх статей бюджету. Навпаки, цей процес передбачає перехід до концепції управління витратами на основі результативності, де головною метою є підвищення коефіцієнта корисної дії кожної витраченої грошової одиниці.

Стратегічний підхід до оптимізації видаткової частини бюджету ЗВО концептуально охоплює кілька ключових напрямків:

1) Ліквідація непродуктивних та дублюючих витрат. Це передбачає проведення ретельного функціонально-вартісного аналізу всіх управлінських та допоміжних процесів в університеті. Оптимізація структури управління, усунення бюрократизованих ланок, автоматизація та цифровізація документообігу дозволяють суттєво знизити адміністративно-управлінські витрати, не завдаючи шкоди якості освітнього процесу.

2) Трансформація системи закупівель. Перехід на прогресивні алгоритми публічних та внутрішніх закупівель, використання інструментів електронних торгів, зокрема, системи Prozorro з глибинним аналізом ринкових цін, а також централізація матеріально-технічного постачання дозволяють досягти суттєвого ефекту економії за рахунок масштабу та мінімізації корупційних або суб'єктивних ризиків.

3) Раціоналізація використання матеріальних ресурсів та простору. Проведення аудиту використання аудиторного фонду, лабораторій та допоміжних приміщень дозволяє оптимізувати графіки навчання, виявити

площі, що не використовуються або використовуються неефективно, та, як наслідок, законсервувати їх, здати в оренду або перепрофілювати, зменшивши тягар експлуатаційних витрат.

4) В умовах постійного зростання тарифів на енергоносії та жорстких лімітів спецфондів особливого значення набуває впровадження сучасних енергоефективних та енергозберігаючих технологій. Модернізація інфраструктури ЗВО через термомодернізацію будівель, встановлення індивідуальних теплових пунктів з погодним регулюванням, заміну систем освітлення на LED-технології та інтеграцію альтернативних джерел енергії, наприклад, сонячних панелей для забезпечення автономності є не просто екологічним трендом, а критичною економічною необхідністю. Реалізація таких заходів дозволяє кардинально зменшити постійні витрати на комунальні послуги та утримання інфраструктури університету.

Економічний ефект від реалізації зазначених напрямів має кумулятивний характер. Вивільнені внаслідок енергозбереження та оптимізації управлінських процесів фінансові ресурси трансформуються у так званий «внутрішній інвестиційний резерв». Ці кошти університет може реінвестувати у свої стратегічні пріоритети: модернізацію науково-дослідних лабораторій, підвищення реального рівня оплати праці та матеріального стимулювання провідних науково-педагогічних працівників, фінансування академічної мобільності та розвиток цифрових освітніх платформ. Таким чином, раціоналізація видатків безпосередньо конвертується у зростання міжнародної конкурентоспроможності ЗВО та забезпечує його довгострокову фінансово-економічну стійкість.

Поряд із цим важливим напрямом удосконалення механізмів управління видатками є впровадження сучасних інформаційних технологій у систему фінансового менеджменту. Автоматизація фінансових процесів сприяє підвищенню прозорості використання коштів, оперативності обробки фінансової інформації та якості управлінських рішень. Використання цифрових систем обліку та контролю дозволяє своєчасно відстежувати рух фінансових ресурсів,

здійснювати аналіз ефективності видатків та забезпечувати належний рівень фінансової дисципліни.

У контексті забезпечення довгострокової життєздатності закладу вищої освіти, паралельно із заходами з оптимізації витрат, фундаментальне значення набуває посилення внутрішнього фінансового контролю та аудиту. Трансформація класичного університету в суб'єкт ринкових відносин із розгалуженою структурою доходів і видатків об'єктивно вимагає зміни підходів до моніторингу руху капіталу: від формальної фіксації фінансових операцій до активного управління ризиками. Ефективно побудована система внутрішнього контролю виступає базовим превентивним інструментом, що дозволяє не лише запобігати нецільовому або неправомірному використанню фінансових ресурсів і мінімізувати корупційні ризики, а й виявляти приховані осередки фінансових порушень та хронічно нераціональних витрат на ранніх етапах їх виникнення. При цьому внутрішній аудит не повинен обмежуватися виключно ревізійною функцією чи перевіркою відповідності звітів нормативним актам. Його сучасна філософія в системі фінансового менеджменту ЗВО полягає у стратегічному оцінюванні загальної ефективності управління фінансовими активами, системному аналізі рентабельності окремих структурних підрозділів: факультетів, інститутів, кафедр, та оцінці доцільності інвестицій у науково-освітні проєкти. Проведення регулярного внутрішнього аудиту дозволяє керівництву закладу оперативно виявляти дисбаланси у загальній системі фінансового забезпечення, оцінювати якість виконання кошторисів і гнучко розробляти комплекси коригуючих заходів для їх усунення ще до того, як внутрішні проблеми переростуть у касові розриви чи бюджетний дефіцит.

Водночас дієвість інструментів внутрішнього контролю тісно пов'язана з рівнем прозорості фінансової діяльності університету. У сучасних реаліях публічність фінансових потоків, відкритість кошторисів, регулярне оприлюднення звітів про використання коштів спеціального та загального фондів, а також результатів незалежних аудитів стають ключовим нематеріальним активом закладів вищої освіти. Максимальна фінансова

прозорість безпосередньо конвертується у зміцнення інституційної довіри з боку широкого кола зацікавлених сторін. Для держави, як головного замовника освітніх послуг, високий рівень прозорості є гарантом раціонального використання бюджетних асигнувань, що безпосередньо впливає на позитивні рішення під час формульного розподілу коштів. Для студентів та їхніх батьків, які виступають інвесторами контрактної форми навчання, відкритість бюджету університету є підтвердженням того, що їхні кошти реінвестуються у якість освіти, безпеку та інфраструктуру. Крім того, бездоганна фінансова репутація, підкріплена прозорим аудитом, є базовим критерієм для великого бізнесу, приватних інвесторів та міжнародних грантових фондів під час прийняття рішень про запуск спільних науково-дослідних проєктів, створення ендаумент-фондів чи надання довгострокового фінансування. Таким чином, посилення внутрішнього фінансового контролю та підвищення відкритості є не просто виконанням бюрократичних вимог, а стратегічним механізмом мінімізації фінансових ризиків, капіталізації бренду університету та підвищення його загальної інвестиційної привабливості у конкурентному середовищі.

Крім того, важливим напрямом удосконалення управління видатками є впровадження програмно-цільового підходу до використання фінансових ресурсів. Такий підхід передбачає спрямування коштів на досягнення конкретних результатів та підвищення ефективності реалізації освітніх і наукових програм. Використання програмно-цільового методу дозволяє оцінювати результативність видатків, визначати рівень досягнення поставлених цілей та забезпечувати більш ефективний розподіл фінансових ресурсів.

Разом із цим необхідним є підвищення рівня фінансової відповідальності структурних підрозділів університету. Надання факультетам, кафедрам та іншим підрозділам більшої самостійності у використанні коштів сприяє більш ефективному плануванню витрат та стимулює відповідальне ставлення до використання ресурсів. Водночас така децентралізація повинна супроводжуватися належним контролем та чіткою системою оцінювання результатів діяльності.

Суттєве значення для ефективного управління видатками має також розвиток системи моніторингу та оцінки ефективності використання фінансових ресурсів. Регулярний аналіз фінансових показників дозволяє виявляти тенденції у використанні коштів, оцінювати рівень фінансової стійкості університету та своєчасно коригувати фінансову політику. Використання системи показників ефективності сприяє підвищенню якості фінансового управління та забезпечує обґрунтованість управлінських рішень.

Отже, комплексне дослідження теоретико-прикладних засад фінансового менеджменту дозволяє стверджувати, що кардинальне удосконалення механізмів управління видатками університету є фундаментальною умовою забезпечення оптимізації використання обмежених фінансових ресурсів, а також системного підвищення загальної інституційної та фінансової стійкості закладу вищої освіти. У сучасних макроекономічних умовах та безпекових викликів класичне утримання видаткової частини бюджету має трансформуватися у гнучку, інтегровану систему стратегічного планування, де кожна витрачена грошова одиниця підпорядковується досягненню конкретних індикаторів ефективності. Практична реалізація обґрунтованого у роботі комплексу заходів — який синергетично поєднує структурну оптимізацію витрат, тотальну автоматизацію та цифровізацію обліково-аналітичних процесів, реструктуризацію системи публічних закупівель та суттєве посилення внутрішнього фінансового контролю й аудиту — виступає ключовим елементом переходу від пасивного кошторисного фінансування до проактивного управління ризиками. Особливого значення при цьому набуває повноцінне впровадження та адаптація програмно-цільового підходу, який дозволяє чітко корелювати обсяги фінансових асигнувань із довгостроковими стратегічними цілями розвитку університету, перетворюючи фінансовий департамент ЗВО з контролюючого органу на ефективний аналітичний центр капіталотворення.

Створення такої збалансованої та прозорої системи фінансового менеджменту, у свою чергу, згенерує потужний кумулятивний ефект, сформувавши стійкі внутрішні інвестиційні резерви. Це безпосередньо

забезпечить належні матеріально-технічні умови для інтенсифікації інноваційної освітньої та науково-дослідної діяльності, масштабування міжнародного співробітництва, глибокої модернізації та енергоефективної трансформації університетської інфраструктури, і в кінцевому підсумку, гарантуватиме високу конкурентоспроможність, репутаційну капіталізацію та сталий розвиток закладу вищої освіти на вітчизняному та глобальному ринках інтелектуальних послуг.

ВИСНОВКИ

Основні результати дослідження кваліфікаційної роботи «Особливості формування та використання фінансових ресурсів університету на прикладі Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» полягають у тому, що фінансові ресурси закладів вищої освіти є ключовою основою забезпечення стабільного функціонування університету, реалізації освітньої та наукової діяльності, а також розвитку матеріально-технічної бази. Обґрунтовано, що фінансові ресурси університету є матеріальним фундаментом його стабільного повсякденного функціонування та стратегічного розвитку. Вони поєднують власні кошти (прибуток від платних послуг, амортизація) та залучені джерела (бюджетні кошти, гранти, цільові надходження), забезпечуючи виконання розподільчої, забезпечувальної, контрольної та стимулюючої функцій. Водночас визначено, що бюджетне фінансування залишається основним джерелом забезпечення діяльності ЗВО, однак його недостатність зумовлює необхідність диверсифікації джерел доходів та активізації власної фінансової діяльності.

У процесі аналізу фінансово-господарської діяльності Карпатського національного університету імені Василя Стефаника встановлено позитивну тенденцію до зростання видатків на виконання бюджетних програм. Також визначено, що найбільшу частку у структурі видатків займають витрати на оплату праці та соціальні відрахування, що є характерним для закладів вищої освіти. Дослідження показало, що університет забезпечує фінансову стійкість за рахунок системи внутрішнього контролю, планування кошторису, ефективного казначейського обслуговування та використання спеціального фонду.

Разом із тим у роботі виявлено низку проблем, які негативно впливають на формування та використання фінансових ресурсів університету. Основними серед них є недостатній рівень державного фінансування, залежність від бюджетних асигнувань, обмеженість власних надходжень, зростання витрат на утримання матеріально-технічної бази, недостатнє фінансування наукової

діяльності, застаріла інфраструктура, відтік кваліфікованих кадрів та зниження кількості студентів через демографічні й воєнні чинники. Окремою проблемою є недостатній рівень інтеграції університетів у міжнародні грантові програми та слабка взаємодія з бізнесом. Фінансування вищої освіти за залишковим принципом ускладнює розвиток галузі, а обсяг асигнувань загального фонду часто покриває лише мінімальні потреби.

Руйнування та пошкодження інфраструктури, вимушена міграція студентів і викладачів, втрата матеріально-технічної бази, а також падіння купівельної спроможності населення критично звужують дохідний потенціал ЗВО.

Для подолання виявлених проблем доцільно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на удосконалення системи фінансового забезпечення закладів вищої освіти. Насамперед необхідно забезпечити диверсифікацію джерел фінансування шляхом розширення спектра платних освітніх послуг, активізації міжнародної грантової діяльності, розвитку партнерства з бізнесом та залучення інвестицій у наукові проєкти. Важливим напрямом є також розвиток міжнародного співробітництва та участь університету у міжнародних освітніх і наукових програмах, що сприятиме збільшенню додаткових фінансових надходжень.

З метою підвищення ефективності використання фінансових ресурсів доцільно удосконалити механізми фінансового планування, внутрішнього контролю та моніторингу витрат. Особливу увагу слід приділити цифровізації фінансово-управлінських процесів, впровадженню сучасних інформаційних систем обліку та автоматизації фінансової звітності. Це дозволить підвищити прозорість використання коштів, оперативність прийняття управлінських рішень та рівень фінансової дисципліни.

Важливою рекомендацією є модернізація матеріально-технічної бази університету, оновлення навчального та наукового обладнання, розвиток цифрової інфраструктури й енергоефективних технологій. Доцільним також є вдосконалення системи мотивації працівників через стимулювання наукової діяльності, міжнародної активності та професійного розвитку викладачів.

У результаті дослідження зроблено висновок, що ефективне формування та раціональне використання фінансових ресурсів є необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності закладу вищої освіти, підвищення якості освітніх послуг та забезпечення стабільного розвитку університету в сучасних умовах економічних і соціальних викликів. Реалізація цих пропозицій дозволить забезпечити перехід ЗВО від пасивної моделі споживання бюджетних ресурсів до проактивної підприємницької стратегії, що гарантуватиме його фінансову стійкість і високу конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України. Верховна Рада України. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+13#w2_1
1 (дата звернення: 20.04.2026р.)
2. Закон України «Про вищу освіту». Верховна Рада України. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?ed=20230323&find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+71#w2_1
1 (дата звернення: 20.04.2026р.)
3. Кабінет Міністрів України. Постанова від 27 серпня 2010 р. №796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної власності». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2026р.)
4. Кабінет Міністрів України. Постанова від 4 грудня 2019 р. №1070 «Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2026р.)
5. Кабінет Міністрів України. Постанова від 12 липня 2004 р. №882 «Питання стипендіального забезпечення». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2026р.)
6. Кабінет Міністрів України. Постанова від 24 грудня 2019 р. №1146 «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності» URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.03.2026р.)

7. Джерела формування доходів закладів вищої освіти./ Т. А. Ящук. /Економічні горизонти, 2018 – с.95-106

8. Законодавче і нормативно-правове забезпечення діяльності закладів вищої освіти України. URL:

https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4947/Bibliotekoznavstvo_2_2023-69-75.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 10.03.2026р.)

9. КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА// YouControl. URL:

https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/02125266/ (дата звернення: 10.03.2026р.)

10. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.URL:

<https://cnu.edu.ua/administrativno-hospodarska-diialn/> (дата звернення: 10.03.2026р.)

11. Фінансове забезпечення закладів вищої освіти як інструмент соціально-економічного розвитку країни. URL:

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-81> (дата звернення: 12.05.2026р.)

12. Показники фінансової стійкості підприємства. URL:

<https://finpdotme.wordpress.com/%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-7-%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83-%D0%BF%D1%96/%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-7-%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F->

%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83/5-%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97-%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF/ (дата звернення: 25.11.2025р.)

13. Електронний фонд локальних нормативно-правових документів Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. URL:

<https://efund.cnu.edu.ua> (дата звернення: 12.05.2026р.)

14. Колективний договір Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на 2024-2029 роки. URL:

<https://ksp.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/127/2025/06/kolektyvnyj-dohovir-26.03.2024.pdf> (дата звернення: 12.05.2026р.)

15. Проблемні аспекти фінансування закладів вищої освіти: формульний розподіл. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5396/5338> (дата звернення: 10.03.2026р.)

16. Звіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. URL:

<https://cnu.edu.ua/zvity> (дата звернення: 10.03.2026р.)

17. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 23 лютого 2022р № 286-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2026р.)

18. Наказ Міністерства освіти і науки України від 8 серпня 2025р. №1125 Про затвердження Статуту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. URL:

<https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-statutu-karpatskoho-natsionalnoho-universytetu-imeni-vasylia-stefanyka> (дата звернення 10.03.2026р.)

19. Наказ Міністерства фінансів України від 22 червня 2012р. №758 Про затвердження Порядку відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Державної казначейської служби України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-12#Text> (дата звернення: 10.03.2026р.)

20. Крпельницька С.О. Організаційно-правові аспекти впровадження бюджетування в систему вищої освіти України / Крпельницька С.О., Григорів О.О. // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – Івано-Франківськ: Вид-во “Плай”, 2012. – Вип.9. – С.504-512.

21. Бюджетування діяльності державних закладів вищої освіти: місце та передумови запровадження/ Свірко С. В., Тростенюк Т.М./ Економічний простір, Освіта в постіндустріальному суспільстві - №146, 2019.

22. Актуальні питання формування та використання кошторисів бюджетних установ/ Фальченко О. О., Чумак В.М./ Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»(економічні науки) – с.7-10

23. Линовицька О. В. Освіта як чинник соціокультурного розвитку особистості. Вища освіта України. 2011. № 2. С. 20–24.